

Tatiana
Krynicka

*De ortu
et obitu patrum:*
Izydora z Sewilli
encyklopedia
sławnych
postaci biblijnych

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

*De ortu
et obitu patrum:*
Izydora z Sewilli
encyklopedia
sławnych
postaci biblijnych

*Pani Doktor Wicie P. Kazymireć
z serdeczną wdzięcznością*

Tatiana
Krynicka

*De ortu
et obitu patrum:*
Izydora z Sewilli
encyklopedia
sławnych
postaci biblijnych

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2021

Recenzent
prof. dr hab. Ireneusz Mikołajczyk

Redaktor Wydawnictwa
Paweł Wielopolski

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Na okładce wykorzystano obraz Nikołaja Roericha, *Prorok Elias*, 1931,
ze zbiorów Muzeum Nikołaja Roericha w Nowym Jorku
(Wikimedia Commos, domena publiczna)

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego
oraz Zakładu Filologii Klasycznej Instytutu Studiów Klasycznych i Sławistyki
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-322-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Biblijna historia zbawienia „w krótkiej opowieści”	7
Układ i treść utworu	15
Kompozycja rozdziałów	19
Początki (<i>ortus</i>) bohaterów	20
Koleje losu i dokonania, czyli życie (<i>vita</i>)	23
Kres (<i>obitus</i>), czyli narodziny dla wieczności	30
Biblia w traktacie Izydora	39
Pozabiblijne źródła i wzorce autora <i>De ortu</i>	41
Od tłumaczki	46
Izydora, biskupa Sewilli	
<i>O narodzinach i śmierci świętych, którzy przed nami odeszli do Pana</i>	47
Teksty autorów starożytnych – wykaz skrótów	93
Wybrana bibliografia	97

Biblijna historia zbawienia „w krótkiej opowieści”

Wśród wielkich i wspaniałych dzieł, które pozostawił po sobie Izidor z Sewilli, uczony biskup Toledo Ildefons wymienia „księgę o narodzeniu i śmierci proroków” („librum de ortu et obitu prophetarum”)¹. W *Wykazie Brauliona z Saragossy* traktat ten występuje pod tytułem *O narodzinach i śmierci świętych ojców* (*De ortu et obitu patrum*)². Należy do wczesnych utworów Izydora, które trafiły do czytelników wkrótce po jego wyborze na sewilską stolicę biskupią w roku 602³.

Rozpoczynając pisarską działalność, Izidor dążył do podzielenia się wiedzą zgromadzoną w latach młodości, którą spędził „w cieniu wielkiego starszego brata”⁴ – sławnego biskupa Sewilli Leandra – na modlitwie i nauce, w kościele, szkole (biskupiej czy klasztornej?)⁵ oraz

¹ Por. Ild., *Ill.*, 8, 6–15.

² Por. Braul., *Ren.*, 15–17. O różnych tytułach dzieła por. T. Krynicka, *Izydora z Sewilli „O narodzinach i śmierci świętych ojców”: kompozycja traktatu*, „Vox Patrum” 2020, t. 73, s. 96–97.

³ Datowanie za: J.C. Martín-Iglesias, *Isidoro de Sevilla († 636): obra y memoria*, „Sub vocibus”, https://fil.ug.edu.pl/sites/default/files/_nodes/strona-filologiczny/73250/files/martin-iglesias_isidoro_de_sevilla.pdf, s. 1–3 [dostęp: 15.02.2021].

⁴ Sformułowanie Jacquesa Fontaine. Por. idem, *Isidore de Séville. Genèse et originalité de la culture hispanique au temps de Wisigoths*, Turnhout 2001, s. 101. Tłumaczenia fragmentów obcojęzycznych, o ile nie zostanie podane inaczej, pochodzą od autorki.

⁵ Leander był mnichem i biskupem, dlatego nie jesteśmy w stanie rozstrzygnąć, czy Izidor kształcony był w klasztornej, czy w biskupiej szkole. Por. M.C. Díaz y Díaz, *Introducción general a San Isidoro de Sevilla* [w:] *San Isidoro de Sevilla, Etimologías*, edición bilingüe, texto latino, versión española y notas por J. Oroz Reta, M.A. Marcos Casquero, t. 1–2, Madrid 1982, t. 1, s. 104–106; J. Fontaine, *Fins et moyens de l’enseignement ecclésiastique dans l’Espagne wisigothique*,

bibliotece⁶. Wyniósł z nich przekonanie, że Kościołowi i państwu, którym pragnął służyć, potrzeba ludzi prawych oraz wykształconych, a co więcej, że bez wykształcenia nie ma mądrości, zaś bez mądrości nie można podobać się Panu i być pożytecznym dla braci. Z fiszek – „breves tabellae”⁷ – sporządzonych podczas lektury, korzystał jeszcze u kresu swych dni, tworząc *Etymologie*⁸; jednak już pierwsze jego utwory zdradzają kierunki, jakimi będzie podążał w trakcie studiów, darząc szczególnym zainteresowaniem gramatykę i teologię, a zwłaszcza Pismo święte⁹, odgrywające centralną rolę we wszystkich środowiskach, które go kształtowały.

W *Sentenciach* Izydor pisze: „Słowo Boże posiada ukryty blask mądrości i prawdy, złożony w niewielkich i bardzo lichych naczyniach słów”¹⁰. Te słowa stawały się materiałem do nauki czytania i pisania¹¹; rozważane na modlitwie jednoczyły z Bogiem¹²; analizowane wprowadzały w tajniki prawd wiary¹³; przyswajane służyły do opisanja własnej drogi

[w:] *La scuola nell'Occidente latino dell'alto medioevo. Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo XIX, Spoleto 1971, Spoleto 1972*, s. 172–173.

⁶ P. Ubrić Rabaneda, *Leander of Seville and His Influence on Isidore of Seville*, [w:] A. Fear, J. Woods (red.), *A Companion to Isidore of Seville*, Leiden 2020, s. 125–126.

⁷ Por. Isid., *Nat.*, praef. 2: „Quae omnia, secundum quod a veteribus viris ac maxime sicut in litteris catholicorum virorum scripta sunt, proferentes, brevis tabella notamus”.

⁸ A.I. Magallón-García, *El método de trabajo de Isidoro de Sevilla*, „Veleia” 2000, t. 17, s. 267–278.

⁹ Pierwsze pisma Sewilczyka to, poza analizowanym traktatem, *Wstępy do ksiąg Starego i Nowego Testamentu* (*In libros Veteris ac Novi Testamenti prooemia*), *Pewne alegorie Pisma świętego* (*Allegoriae quaedam Sacrae Scripturae*) oraz *Różnice* (*Differentiae*), poświęcone wyjaśnieniu różnic między wyrazami (ks. 1) i zjawiskami (ks. 2). Datowanie dzieł Izydora por. J.C. Martín-Iglesias, *Isidoro*, s. 3–5; ich omówienie por. T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, Kraków 2007, s. 35–36, 39–40, 52–55; A. Ledzińska, *Gramatyka wobec sztuk wyzwolonych w pismach Izzydora z Sewilli. „Origo et fundamentum liberalium litterarum”*, Kraków 2014, s. 56–57, 71–72, 52–56.

¹⁰ Por. Isid., *Sent.*, 3, 13, 3–4; tłum. polskie: Izydor z Sewilli, *Sentencje*, przeł. T. Krynicka, Kraków 2012, s. 163.

¹¹ P. Riché, *Edukacja i kultura w Europie Zachodniej (VI–VIII wiek)*, przeł. M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 1995, s. 127; I. Velásquez Soriano, *Las pizarras visigodas (Entre el latín y su disgregación. La lengua hablada en Hispania, siglos VI–VIII)*, Madrid 2004, s. 145–150.

¹² Por. Isid., *Sent.*, 3, 8–12.

¹³ Ibidem, 3, 14. Por. P. Riché, *Edukacja...*, s. 120–130.

ku Zbawieniu¹⁴; komentowane uczyły szerszego spojrzenia na świat – i na tekst, który przekazuje obraz tego świata¹⁵. Ich poznanie stanowiło szczyt formacji intelektualnej – „culmen scripturarum”: „wiedza” i „znajomość Biblii” były w tej epoce synonimami¹⁶. Dlatego też pisma Sewilczyka, które skądinąd służyły czytelnikowi jako kompendia wiedzy teologicznej, gramatycznej i przyrodniczej, dostarczały wiadomości oraz godziwej rozrywki, były podręcznikami łaciny i greki¹⁷, wprowadzały go także w lekturę Pisma świętego¹⁸. Kanon, zawartość poszczególnych natchnionych ksiąg oraz losy bohaterów Biblii, fascynują młodego Izydora oraz tworzą krąg jego zainteresowań badawczych¹⁹.

O narodzinach i śmierci świętych mężów to niewielki, liczący zaledwie 27 kolumn w wydaniu Jacques-Paula Migne’a²⁰ utwór, zaliczany do egzegetycznych pism Sewilczyka. Składa się ze wstępu, spisu treści oraz 85 rozdziałów, z których każdy (w przytłaczającej większości, bo w 82 przypadkach) jest poświęcony jednej biblijnej postaci, od praojca Adama do Tytusa, ucznia i adresata apostoła Pawła. Wyjątki stanowią rozdziały ukazujące bohaterów wyjątkowo ściśle połączonych w planie Bożym. Są to trzej młodzieńcy w piecu ognistym (59), Zorobabel i Nehemiasz (61) oraz Zachariasz i Elżbieta (64). Ponadto w rozdziale 80 Sewilczyk rekapiuluje prezentację dwunastu apostołów (67–79); podobne podsumowanie opowieści o patriarchach składa się na trzy czwarte rozdziału 23, który rozpoczyna relacja o Manassesie.

W niektórych rozdziałach, niejako w cieniu głównego bohatera, pojawiają się ci, którzy towarzyszyli mu w drodze życiowej: wydając go na świat, na różny sposób współdziałając z nim w realizacji Bożych zadań,

¹⁴ M. Wysocki, *Biblia i nadzieja na jej dobre tłumaczenie*, „Vox Patrum” 2018, t. 69, s. 721.

¹⁵ H.I. Marrou, *Historia wychowania w starożytności*, przeł. S. Łoś, Warszawa 1969, s. 437–438.

¹⁶ S. Wielgus, *Badania nad Biblią w starożytności i średniowieczu*, Lublin 1990, s. 75–76.

¹⁷ T. Krynicka, *Literacki charakter botanicznej wiedzy Izydora z Sewilli: „Etymologie”*, księga XVII, „Studia Classica et Neolatina” 2010, t. 9, s. 23, prz. 3–4.

¹⁸ M.A. Andrés Sanz, „*Bibliothecam compilavit*”: *La Bible d’Isidore de Séville*, „Connaissance des Pères de l’Église” 2016, 142, s. 42–44; S. Wielgus, *Badania...*, s. 73.

¹⁹ J.C. Martín-Iglesias, *Ad Braulionis Renotationem*, [w:] *Scripta de vita Isidori Hispalensi episcopi*, J.C. Martín-Iglesias (ed.), CCL 113B, Turnhout 1998, s. 222–223.

²⁰ Por. PL 83, kol. 129–156.

przyczyniając się do jego upadku albo stając się jego oprawcami. Sewilczyk wymienia przodków bohatera, chcąc dokładnie określić ich pochodzenie. Być może ma świadomość, że są to wiadomości istotne, choć trudne do zapamiętania w trakcie lektury Pisma, dlatego warto pomóc je utrwalić. Czytamy zatem, że Abel był synem Adama (2), zaś Henoch – Jereda (3); syn Amrama Mojżesz pochodził z pokolenia Lewiego (25,1), a syn Joasza Gedeon – z pokolenia Manasses (29). Wymienia drugorzędne postacie również wówczas, gdy uznaje, że wzmianka o nich służy wzmocnieniu laudacyjnej wymowy relacji o głównym bohaterze: Melchizedek pobłogosławił samego Abrahama (5,2); Józef był synem Jakuba i umiłowany przez niego Racheli (10,1). Pomija imiona drugorzędnych postaci, którym poświęca inne, osobne rozdziały.

Dawid został namaszczoney na króla przez proroka (33,1) – Izidorowy czytelnik pamięta, że tym prorokiem był Samuel, jako pierwszy namaszczaający na królowanie „przywódców ludu” (32); bolał nad popełnionym grzechem i był skłonny do czynienia pokuty (33,1) – po tym jak Natan oskarżył go o uwiedzenie Batszeby (53). Prorok Eliasza „wskrzesił zmarłego syna niewiasty, czyj dzban z mąką dzięki jego mocy nie opróżnił się, naczynie z oliwą płynęło niewyczerpanym źródłem” (35,2) – owym wskrzeszonym młodzieńcem według autorów żydowskich był prorok Jonasz (55,2). W relacji o Noem znajdujemy wzmiankę o jego dzieciach, które wraz z nim wyszły na ląd po potopie (4,2) – prezentując Melchizedeka, Izidor pisze, że niektórzy autorzy utożsamiali go z Semem oraz opowiada o postawie synów patriarchy wobec pijanego ojca (5,1). Czytamy, że matka Beniamina zmarła w połogu (21) – wspominając o pochówku kobiety w mieście Dawida, Izidor podaje jej imię – Rachela (33,3). W ten sposób postacie główne stają się drugorzędnymi, drugorzędne – głównymi, autor zaś unika powtórzeń i tworzy spójną opowieść, której poszczególne części wzajemnie uzupełniają się i stają się zrozumiałe w kontekście całości.

Niektóre postacie pomija milczeniem bądź wspomina je bez podawania imienia. Zauważmy, że pominięte często zostają kobiety. Samuel był „od samej kołyski poświęcony Bogu” (32,1) przez matkę, Annę (1 Sm 1,21–28), jednak o niej Sewilczyk nie pisze. Zuzanna staje się w traktacie niewiastą o nienagannyh obyczajach, od której ocalenia rozpoczyna wiele pełnych

mocy czynów i znaków Daniel (40,2)²¹. Historie kobiet, które przyczyniły się do upadku mężczyzny, Izydor często redukuje do wzmianki o jakiejś ich cesze; nie czyni ich podmiotami zdań, ale wprowadza do opowiadania, posługując się różnymi składniami przypadku. Czytamy, że Adam zbezczescił świętość Raju, dotykając drzewa życia, skalany wypowiedzianymi przez kobietę słowami, którym dał posłuch (w oryginale zwięzłe, acz wymowne „lingua pollutus feminea”, 1,2). Samson – syn obietnicy, nazirejczyk, dzielny wyzwolicieł Izraela, sprawca wielu wspaniałych czynów – zapomniał o swoim wybraństwie, zwiedziony chciwością powabnej kobiety („avaritia inlecebrosae mulieris”, 31,2). Salomonowi prorok Achiasz przepowiedział, że odstąpi on od Bożych przykazań z powodu kobiet pochodzących z obcych ludów („per mulieres gentium alienigenarum”, 34,2). Tak też się stało, gdyż król zaprzepaścił wspaniałe dary Boże, zdeprawowany przez ich miłość („amore depravatus femineo”, 34,2). Jak się wydaje, Izydor stosuje podobne rozwiązania, aby zapobiec rozmyciu zwięzłości opowiadania oraz zmobilizować odbiorcę do przypomnienia biblijnych treści bądź sięgnięcia po tekst Pisma. Jednakże pomijane przez niego treści zdradzają jego sposób patrzenia na świat. Czyż nieobecność Ewy, której wpływ na Adama miał tragiczne dla ludzkości skutki, nie świadczy o tym, że za wszystko, również za kobietę, jego zdaniem – tak jak w Biblii²² – odpowiada przed Bogiem właśnie mężczyzna?²³

Świat utworu to przestrzeń gęsto zamieszkiwana. Na oczach czytelnika rozgrywa się dramat Zbawienia, w którego kolejnych odsłonach występują ostatecznie dwaj główni protagoniści – Bóg i człowiek, ale żadna z towarzyszących im postaci nie jest przypadkowa. Miły Bogu Abel staje się niemiły Kainowi: brat morduje brata (2). Żydzi odpłacają Jeremiaszowi, który głosił

²¹ Izydor podaje jej imię w zredagowanych w tymże czasie *Wstępach*; por. Isid., *Proem.*, 60. Por. T. Krynicka, *Sylwetki kobiet w traktacie „O narodzinach i zgonach świętych ojców” Izydora z Sewilli*, „Vox Patrum” 2016, t. 66, s. 201–202.

²² S. Szymbik, *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, [w:] G. Witaszek (red.), *Życie społeczne w Biblii*, Lublin 1997, s. 203–204; T. Twardziłowski, *Zarys problematyki rodzinnej w Biblii*, [w:] J.K. Stępkowska, K.M. Stępkowska (red.), *Instytucja rodziny wczoraj i dziś: perspektywa interdyscyplinarna*, t. 1–2, Lublin 2012, t. 2, s. 112–113.

²³ T. Krynicka, *Sylwetki...*, s. 213–214.

im słowo ich Boga, okrucieństwem i ukamienowaniem; wdzięczni za cuda, których dokonał *post mortem*, Egipcjanie otaczają jego grób wyjątkową czcią (38). Znakomity potomek kapłanów i królów, pochodzący z pokolenia Judy Daniel po zburzeniu Jerozolimy zostaje uprowadzony do Babilonu. Wierny Bogu otrzymuje dar prorokowania. Słynie ze swych cnót i cudów, „pełen hartu dzielnego ducha” zwycięsko wychodzi z wielu prób, zdobywając szacunek nawet u pogańskich władców. Umiera w obcej ziemi i zostaje pochowany w królewskiej jaskini, pozostając – mimo okrywającej go chwały – samotnym jeńcem (40). Hiob – zasobny, szczodry w dawaniu jałmużny król, tracąc wszystko, łącznie z dziećmi oraz zrozumieniem żony i przyjaciół, nie traci bogobojnej wiary – i zostaje nagrodzony przez Tego, którego nawet wśród udręk wychwalał (24,1). Nagrodą i dowodem zmiany losu stają się wspaniałe córki: „Albowiem po nocy smutku zrodził Dzień, po fetorze wrzodów wydał na świat woń Kasji, po doświadczonej wzgardzie otrzymał Róg do namaszczenia królów oraz uzyskał Flet, aby wygrywać [pieśni] chwały” (24,2).

W otoczeniu bohaterów traktatu oprócz ludzi spotykamy, choć znacznie rzadziej, również aniołów oraz zwierzęta. Anielski orszak towarzyszy osamotnionemu wygnańcy Jakubowi (8,1). Prorok Malachiasz otrzymuje swe imię, które Izydor tłumaczy jako „angelus Domini”, dlatego że każde wypowiedziane przez niego proroctwo natychmiast potwierdza przybywający z nieba anioł (52). Anioł zapowiada przyjście na świat Jana Chrzciciela (65,1). Z aniołem w chwili Zwiastowania rozmawia Maryja, otrzymując od niego objaśnienia dotyczące tajemnicy Wcielenia oraz przekazując za jego pośrednictwem swoją zgodę na przyjęcie woli Stwórcy (66,1).

Wybrany przez Boga i namaszczony przez proroka Dawid słodyczą gry na cytrze odpędza złego ducha, bez miecza uśmierca lwa i niedźwiedzia (33,2). Samson zabija ryczącego lwa i wydobywa z jego pyska plaster miodu; podpaliwszy związane ogony lisów, wznieca ogień w kraju Filistynów, a wreszcie zgładza tysiąc wrogów oślą szczęką (31,1). Dzikie zwierzęta pożerają dzieci ubliżające Elizeuszowi (36,2). Dzięki Bożemu natchnieniu Daniel zabija otaczanego przez Babilończyków boską czcią potwornego smoka; rzucony do dołu, uśmierca wściekłość lwów i pełen odwagi bez-trosko ucztuje wśród ryczących drapieżników (40,1). Posłuszeństwu

Bożym wyrokom uczy Jonasza wieloryb, który połyka opornego proroka, a następnie wyrzuca go z siebie, gdy ten modli się do Pana o ratunek (45,1). Głównie zwierzęta towarzyszą w traktacie Noemu. Budowniczy zbawiennej arki „sprzymierzył się z wężami i nie przestraszył się dzikich zwierząt: drapieżniki były mu uległe, skrzydlate bractwo mu usługiwało. 2. Wysłał bowiem ptaka [i] oczekiwał, że on powróci, lecz wiarołomny, podstępny kruk go oszukał. Dzięki przysłudze gołębiczy, która przyniosła w dziobie zwiastującą pokój gałązkę oliwną, opuszcza arkę. A otworzywszy bramy, po siedmiu dniach pozwala dzikim zwierzętom i wszystkim żywym istotom, by odeszły” (4,1–2).

W losy niektórych bohaterów bardzo mocno wpisane są również krajobrazy. Ukazując czytelnikowi pierwotną szczęśliwość Adama, Izydor nie opowiada o pięknie utraconej przez prarodzica świętości, lecz skupia uwagę na urokach Rajskiego ogrodu: jego opis składa się nieomal na jedną czwartą całej relacji o prarodzicu (1,1; 6 z 26 linijek w cytowanym wydaniu). Nagrodę pobożnego Lota stanowi nie tylko ocalenie przed zagładą, lecz również zamieszkanie w wyjątkowo pięknej okolicy, „gdzie drzewa dają olejek balsamowy oraz wielką ilość daktyli” (9)²⁴. Zbuntowany przeciwko Bożym wyrokom, zagubiony i przygnębiony Jonasz znajduje pocieszenie w cieniu bluszczu i uczy się współczucia dla świata, smucąc się, gdy roślina usycha (45,2).

Człowiek przez Boga wybrany i Jemu posłuszny otrzymuje od Niego władzę nad przyrodą. Salomonowi Stwórca daruje mądrość, która pozwala mu „poznać porządek świata oraz moce żywiołów, zwyczaje zwierząt i myśli ludzi” (34,1); Noe „nie wpadł do wzburzonych bałwanów potopu, ani nie zląkł się huczących wiatrów oraz grzmiących niebios” (4,1). Dzięki uzyskanej od Boga mocy Mojżesz gnębi klęskami ciemnizy Izraela, po wyjściu z Egiptu przeprowadza lud przez morze, na pustkowiu zaś zmienia gorzkie wody w słodkie i wydobywa źródło wód ze skały, zapewniając mu wodę, a także pokarm: w relacji Izydora to właśnie on, nie Bóg, „przeznaczonymi na pokarm ptakami wypełnił miejsce, w którym rozbili obóz” (25,2–4).

²⁴ O malowniczym opisie okolicy, w której dobiegło końca życie Lota, por. T. Krynicka, *Izydora z Sewilli „O narodzinach i śmierci świętych ojców”: kompozycja...*, s. 102–103.

„W tej książeczce przedstawiono narodziny, jak również czyny oraz rodowody niektórych świętych i znakomitych mężów; ponadto z cechującą sentencje zwięzłością opisano piastowane przez nich godności, ich śmierć oraz pogrzeb. Wprawdzie są to rzeczy znane osobom, które podejmują się lektury Pisma w całej jego rozciągłości, jednak łatwiej zapadają w pamięć, gdy czytamy o nich w krótkiej opowieści” – mówi Izidor z Sewilli we wstępie do utworu, który proponujemy uwadze polskiego Czytelnika.

Dzierżawca Rajskiego ogrodu Adam, otoczony zwierzętami dzielny Noe, wędrujący do nieba na ognistym rydwanie Elias, znajdujący ukojenie w cieniu bluszczu buntownik Jonasz, uczony twórca alfabetu Ezdrasz, przewyższająca mężów dzielnością Judyta, połączeni w życiu i śmierci Zachariasz i Elżbieta oraz ich syn – „głos Słowa, pochodnia Światłości”, wyzwolony z więziennych lochów przez trzęsienie ziemi Paweł, przemieniający w złoto gałązki drzew Jan... Osiągając pełnię swego człowieczeństwa, każdy z nich realizuje tenże inwariant życia świętego, czyli człowieka żyjącego w przyjaźni z Bogiem, który go uświęca.

De ortu et obitu patrum Izidora z Sewilli (ok. 560–636) to zbiór żywotów biblijnych postaci, hybryda egzegezy i hagiografii, swego rodzaju *breviarium fidei*, które wypełnia umysł odbiorcy formułami do medytacji i modlitwy, oraz *vademecum*, dostarczające mu wzorców do naśladowania w codziennym postępowaniu.

Uniwersytet
Gdański

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-322-6